

นาฏยศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่างๆที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์

นางสาววิชชุดา วุฑฒิตย์

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานาฏยศิลป์ไทย ภาควิชานาฏยศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2542

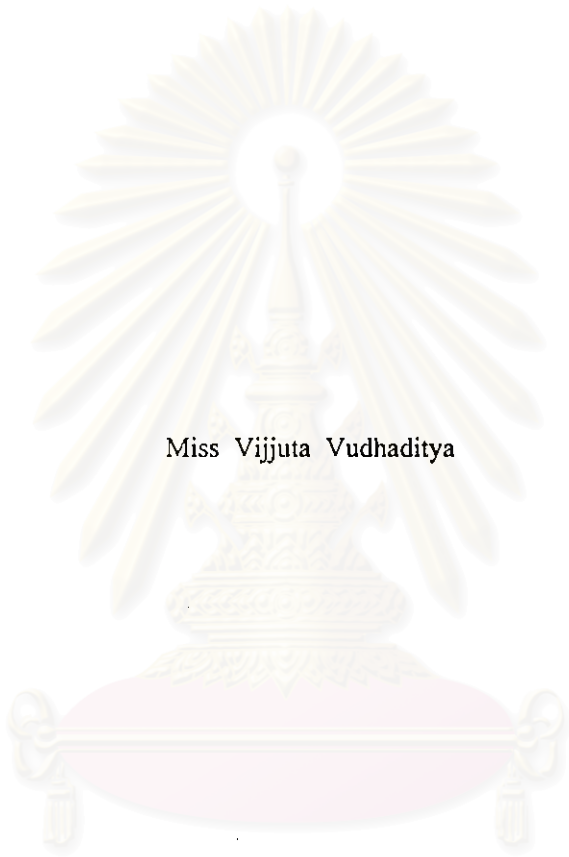
ISBN 974-334-312-1

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

23 ส.ค. 2545

I 19278342

DANCE IN ROYAL CEREMONIES WHICH APPEARED ON THE MURAL
PAINTING OF THE RATTANAKOSIN PERIOD

Miss Vijjuta Vudhaditya

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Thai Dance

Department of Dance

Faculty of Fine and Applied Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 1999

ISBN 974-334-312-1

หัวข้อวิทยานิพนธ์   นาฏยศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่างๆที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนัง
สมัยรัตนโกสินทร์
โดย   นางสาววิชชุดา ภูธาพิศย์
ภาควิชา   นาฏยศิลป์
อาจารย์ที่ปรึกษา   รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์

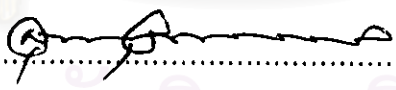

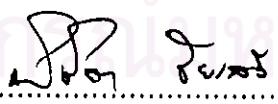
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

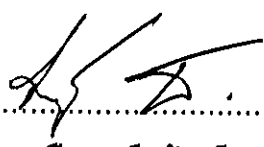

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(อาจารย์จรรยา นง แสงวิเชียร)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์สวภา เวชสุรักษ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี)

..... กรรมการ
(อาจารย์ไพฑูรย์ เข้มแข็ง)

วิชาชุดา วุฒิตติตรี : นาฏยศศลปใงานสมโภชพระราษพหิธตาง ๆ ที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร (DANCE IN ROYAL CEREMONIES WHICH APPEARED ON THE MURAL PAINTING OF THE RATTANAKOSIN PERIOD) อ.ที่ปรักษษา : รศ.ดร.สุรพล วิชาพรฤษ, 201 หน้า. ISBN 974-334-312-1.

วิทยานพนธฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและศษษารูปแบบกับองค์ประกอบของนาฏยศศลปใงานสมโภชพระราษพหิธตาง ๆ ที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร โดยมีขอบเขตการศษษษาเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนัง ตั้งแตรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 และเป็นภาพที่ปรากฏเฉพาะพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร

การศษษษาไดับันทึกภาพถ่ายนาฏยศศลปใงานสมโภชพระราษพหิธตาง ๆ บนภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร จากพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร จำนวน 8 วัด และนำภาพถ่ายมาวิเคราะห์กับข้อมูลเอกสารและข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางนาฏยศศลป เพื่อใช้เป็นเหตุผลประกอบการวิเคราะห์ โดยตั้งประเด็นการศษษษา 3 หัวข้อ คือ 1. รูปแบบของนาฏยศศลป 2. องค์ประกอบของนาฏยศศลป 3. คุณค่าที่ไดัรับ

การศษษษาพบว่า นาฏยศศลปใงานสมโภชพระราษพหิธตาง ๆ บนภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร สามารถแบ่งไดัเป็น 1. โขน 2. ละคร 3. ผนัง 4. หุ่น 5. การละเล่นของหลวง 6. การละเล่นตาง ๆ 7. การละเล่นพื้นเมือง 8. การแสดงอืน คือ จิว โดยมีองค์ประกอบของนาฏยศศลปใเรื่องของ 1. ผู้แสดงและเครื่องแต่งกาย 2. เรื่องที่แสดง 3. เครื่องดนตรี 4. โอกาสการแสดงและสถานที่แสดง นาฏยศศลปใงานสมโภชพระราษพหิธตาง ๆ บนภาพจิตรกรรมฝาผนัง มีขึ้นด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ ประการแรก เพื่อเป็นการแสดงความยินดีเฉลิมฉลองหรือนูษา เช่น นาฏยศศลปสมโภชใพระราชพหิธอัญเชษฐพระพุทธรถหิงค์ หรือ ในงานพระราชพหิธสมโภชข้างเผือก เป็นต้น ประการที่สอง ถือเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพหิธถวายพระเมรุมาศ โดยจะจัดนาฏยศศลปประเภทตาง ๆ สมโภชโดยรอบของปริมณฑลและพระราชพหิธถวายพระเมรุมาศ ดังนั้นการศษษษาจึงเป็นประโยชน์แก่การศษษษาความรู้ด้านประวัตินาฏยศศลปใประเทศไทยทางหนึ่ง นอกเหนือจากการศษษษาจากข้อมูลทางเอกสาร ภาพนาฏยศศลปดังกล่าวข้างต้นให้คุณค่าและมีความสัมพันธ์กับวิชาอืนหลายด้าน ทั้งด้านดุริยางคศศลป ทัศนศศลป ศาสนา ประวัติศาสตร์ วรรณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งนับเป็นความรู้และปัญญาของบรรพชนของไทยที่ควรค่าแก่การศษษษาวิจัยให้ขยายกว้างขวางต่อไป

ภาควชษา _____ นาฏยศศลป _____
สาขาวิชา _____ นาฏยศศลปไทย _____
ปการศษษษา _____ 2542 _____

ลายมือชื่อ นศศ _____ ดศศสพ ๑๑๑๑๑๑
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรักษษา _____
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรักษษา รวม _____

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์สำเร็จดังต่อไปนี้ โดยความกรุณาของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ที่ได้ช่วยแนะนำแนวทางการทำวิทยานิพนธ์ อาจารย์ สวภา เวชสุรวิทย์ หัวหน้าภาควิชานาฏศิลป์ ที่ได้ช่วยเหลือแนะนำและให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ อาจารย์ จาตุรงค์ มนตรีศาสตร์ อาจารย์ไพฑูริย์ เข้มแข็ง อาจารย์ประเมษฐ์ บุญยะชัย อาจารย์สำนักนาฏดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร ที่ได้ให้ข้อมูลทางนาฏศิลป์ อาจารย์จิรวรรณ แสงเพชร ที่ได้ช่วยเหลือร่วมเดินทางไปเก็บบันทึกภาพถ่ายกับทั้งช่วยเหลือค้นคว้าข้อมูลพิมพ์วิทยานิพนธ์ ทั้งเป็นกำลังใจการทำวิทยานิพนธ์ อาจารย์อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์ ที่ได้ช่วยเหลือให้ข้อมูลทางนาฏศิลป์ อาจารย์สุพรรณิ บุญเพ็ง อาจารย์พจนานพร กนกแก้ว ที่ช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์

อนึ่ง ผู้วิจัยขอขอบคุณข้าราชการกลุ่มงานอนุรักษ์ศิลปกรรม สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร ที่ได้ให้ข้อมูลทางภาพจิตรกรรมฝาผนัง

นอกจากรายนามที่กล่าวไว้ข้างต้นและที่ไม่ได้กล่าวนาม ผู้วิจัยใคร่ขอบพระคุณไว้ในโอกาสและ ณ ที่นี้ด้วย หากมีสิ่งใดผิดพลาดผู้วิจัยขอน้อมรับแต่เพียงผู้เดียว

วิชชุดา วุธาติศย์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญภาพ	ณ
สารบัญตาราง	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	2
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย.....	2
1.5 ลำดับขั้นตอนในการเสนอผลการวิจัย	3
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
2 นาฏศิลป์ไทย	5
2.1 ความหมายของคำว่า “นาฏศิลป์”	5
2.2 ความหมายของคำว่า “มหรสพ”	7
2.3 ความหมายของคำว่า “สมโภช”	7
2.4 ความหมายของคำว่า “พระราชพิธี”.....	8
2.5 แบบแผนของนาฏศิลป์ไทย.....	8
2.6 นาฏศิลป์และมหรสพที่ปรากฏตามหลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์	8
2.7 ภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีบนภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา	24

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3	ภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่างๆ ที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ ในพระอารามหลวงกรุงเทพมหานคร 27
3.1	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม..... 28
3.2	วัดบวรสถานสุทธาราม..... 47
3.3	วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร 59
3.4	วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรมหาวิหาร 65
3.5	วัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร 70
3.6	วัดราชสิทธิารามราชวรวิหาร 76
3.7	วัดทองธรรมชาติ..... 79
3.8	วัดนุพัฬารามวรวิหาร..... 91
4	วัดราษฎร์ที่มีภาพนาฏศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่าง ๆ ที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์..... 94
4.1	วัดก้นมาตุยาราม..... 94
4.2	วัดอ่างแก้ว..... 104
5	บทวิเคราะห์ 111
5.1	ลักษณะรูปแบบของนาฏศิลป์ 111
5.2	องค์ประกอบของนาฏศิลป์..... 123
5.3	คุณค่าที่ได้รับ 150
6	บทสรุปและข้อเสนอแนะ 160
	รายการอ้างอิง 186
	ภาคผนวก 189
	ภาคผนวก ก 190
	ภาคผนวก ข 191
	ประวัติผู้วิจัย 201

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1	นาฏยศิลป์มหรสพสมโภช ภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาตอนปลาย ในเรื่องพุทธประวัติ ตอน งานพระเมรุพระพุทธรูปเจ้า ภาพจิตรกรรมฝาผนัง สมัยอยุธยาตอนปลาย วัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี 25
2	หนังสือใหญ่ การเล่นเบิกโรง “ประเลง” หุ่นหลวง จิ้ว การเล่นเบิกโรง “จับลิงหัวดำ” การละเล่นพื้นเมือง หนังสือตะลุง และการละเล่นอื่น ๆ เช่น ลอดบ่วง ไม้สูง ใต้ลวด รำแพน โยนมิด ต่อตัว จากภาพจิตรกรรมตอนพิเภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์ พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร 30
3	หนังสือใหญ่เรื่องรามสูร-เมขลา จากภาพจิตรกรรม ตอน พิเภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์ พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร 31
4	การเล่นเบิกโรง “ประเลง” การละเล่น ใต้ลวดรำแพน จากภาพจิตรกรรม ตอน พิเภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร 33
5	หุ่นหลวง จากภาพจิตรกรรม ตอน พิเภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์ พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร 35
6	จิ้ว จากภาพจิตรกรรม ตอน พิเภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์ พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร 36
7	หุ่นจีน การละเล่น ไม้สูง ต่อตัว จากภาพจิตรกรรม ตอน พิเภกถวายเพลิงศพ ทศกัณฐ์ พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร 38
8	การเล่นเบิกโรง “จับลิงหัวดำ” การละเล่น ใต้ลวดรำแพน ต่อตัว จากภาพจิตรกรรม ตอน พิเภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์ พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร 39
9	การละเล่นเพลง การละเล่นหกคะเมน ลอดบ่วง โยนมิด จากภาพจิตรกรรม ตอน พิเภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์ พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร 40
10	หนังสือตะลุง การละเล่น ไม้สูง จากภาพจิตรกรรม ตอน พิเภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์ พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร 41

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
11	การละเล่นต่อตัว ลอดบ่วง โขนมิด ใต้ลวดรำแพน จากภาพจิตรกรรม ตอน พิเภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์ พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร..... 42
12	การเล่นเบ็กรวง "ประเลง" หุ่นจีน การเล่นเบ็กรวง "จับถึงหัวค้ำ" การละเล่น ลอดบ่วง ไม้สูง ใต้ลวดรำแพน จากภาพจิตรกรรม ตอน พิเภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์ พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร..... 42
13	หุ่นหลวง การละเล่นหกกะเมน ใต้ลวดรำแพน ไม้สูง หนึ่งตะลุง จากภาพจิตรกรรม ตอน พิเภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์ พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร..... 43
14	การละเล่นพื้นเมือง หุ่นหลวง การละเล่นหกกะเมน ลอดบ่วง โขนมิด จากภาพจิตรกรรม ตอน พิเภกถวายเพลิงศพทศกัณฐ์ พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร..... 44
15	ละครชาตรีหรือโนรา การละเล่นแทงวิสัย ใต้ลวดรำแพน ไม้สูง หกกะเมน การละเล่นพื้นเมือง จากภาพจิตรกรรม ตอน พระเจ้าศรีธรรมราชให้อัญเชิญ พระพุทธสิหิงค์เข้าสู่ภายในนคร พระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส . กรุงเทพมหานคร..... 45
16	การละเล่นใต้ลวดรำแพน หกกะเมน ชกมวย ไปรยทาน จากภาพจิตรกรรม ตอน พระร่วงเจ้าทรงอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์มาสู่เมืองสุโขทัย พระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส กรุงเทพมหานคร..... 50
17	การละเล่นใต้ลวดรำแพน หกกะเมน จากภาพจิตรกรรม ตอน พระร่วงเจ้า ทรงอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์มาสู่เมืองสุโขทัย พระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส กรุงเทพมหานคร..... 53
18	โขน ไปรยทาน จากภาพจิตรกรรม ตอน พระร่วงเจ้าทรงอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ มาสู่เมืองสุโขทัย พระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส กรุงเทพมหานคร..... 54
19	ขบวนดุริยางค์และนาฏยศิลป์ จากภาพจิตรกรรม ตอน พระญาณดิลกพระราชา ผู้ครองเมืองกำแพงเพชร อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ทวนกระแสน้ำ มาประดิษฐาน ในเมืองกำแพงเพชร อุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส กรุงเทพมหานคร..... 55

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
20 การเล่นเกมกระชั้วแทงควาย จากภาพจิตรกรรม ตอน พระญาณคิศพระราชา ผู้ครองเมืองกำแพงเพชร จัดการสมโภชส่งพระพุทธสิหิงค์ อุโบสถวัดบวรสถานสุทธาราม กรุงเทพมหานคร	57
21 การเล่นเกมหกคะเมน ไม้สูง จีว ชกมวย จากภาพจิตรกรรมพุทธประวัติ ตอน ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ อุโบสถวัดบวรสถานสุทธาราม กรุงเทพมหานคร.....	60
22 การเล่นเกมหกคะเมน ไม้สูง ละคร จากภาพจิตรกรรมพุทธประวัติ ตอน ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ อุโบสถวัดบวรสถานสุทธาราม กรุงเทพมหานคร.....	63
23 โขนชักรอก ละครนอก การเล่นเกม ไม้สูง หกคะเมน ใต้ลวดรำแพน จากภาพ จิตรกรรม ตอน ภิรมย์ปราสาท พระที่นั่งทรงผนวช วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร.....	64
24 โขนนั่งราว ละครนอก จากภาพจิตรกรรมภายในพระที่นั่งทรงผนวช วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร.....	68
25 โขน ละคร หุ่นหลวง จีว จากภาพจิตรกรรม ตอน อิเหนาอภิเษกสมรส พระวิหารวัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร	69
26 โขน ละคร จากภาพจิตรกรรม ตอน อิเหนาอภิเษกสมรส พระวิหารวัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร	71
27 หุ่นหลวง จีว จากภาพจิตรกรรม ตอน อิเหนาอภิเษกสมรส พระวิหารวัดโสมนัสวิหารราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร	73
28 ละครนอก จากภาพจิตรกรรมพุทธประวัติ ตอน ถวายพระเพลิงพุทธบิดา อุโบสถวัดราชสิทธิาราม กรุงเทพมหานคร	75
29 หุ่นหลวง ละครนอก ใต้ลวดรำแพน ไม้สูง หกคะเมน เขี้ยวปลาหมึก จากภาพจิตรกรรมพุทธประวัติ ตอน ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ อุโบสถวัดทองธรรมชาติ กรุงเทพมหานคร	78

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
30	หุ่นหลวง จากภาพจิตรกรรมพุทธประวัติ ตอน ถวายพระเพลิงพระพุทธรูป อุโบสถวัดทองธรรมชาติ กรุงเทพมหานคร 81
31	ละครนอก จากภาพจิตรกรรมพุทธประวัติ ตอน ถวายพระเพลิงพระพุทธรูป อุโบสถวัดทองธรรมชาติ กรุงเทพมหานคร 82
32	ละครนอก จากภาพจิตรกรรมพุทธประวัติ ตอน ถวายพระเพลิงพระพุทธรูป อุโบสถวัดทองธรรมชาติ กรุงเทพมหานคร 83
33	การละเล่นได้ลวดรำแพน ไม้สูง หกคะเมน ยืนบนปลายมิด จากภาพจิตรกรรมพุทธประวัติ ตอน ถวายพระเพลิงพระพุทธรูป อุโบสถวัดทองธรรมชาติ กรุงเทพมหานคร 85
34	โขน ละครนอก จากภาพจิตรกรรม ตอน สมโภชพระบรมธาตุ อุโบสถวัดทองธรรมชาติ กรุงเทพมหานคร 87
35	โขน รามเกียรติ์ จากภาพจิตรกรรม ตอน พระรามตามกวาง ในพุทธประวัติ ตอน สมโภชพระบรมธาตุ อุโบสถวัดทองธรรมชาติ กรุงเทพมหานคร 88
36	ละครนอก เข้าใจว่าเรื่อง ไกรทอง จากภาพจิตรกรรมพุทธประวัติ ตอน สมโภชพระบรมธาตุ อุโบสถวัดทองธรรมชาติ กรุงเทพมหานคร 90
37	การแสดง โขน หุ่นหลวง จากภาพจิตรกรรมพุทธประวัติ ตอน ถวายพระเพลิง พระพุทธรูป อุโบสถวัดนุพัฬาราม เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร 93
38	โขน พุทธประวัติตอนบรมราชาภิเษก ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายใน พระอุโบสถวัดกัณมาศอาราม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร 96
39	โขน พุทธประวัติตอนบรมราชาภิเษก ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายใน พระอุโบสถวัดกัณมาศอาราม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร 98
40	โขน การละเล่นหกคะเมน บ่วงพวง การละเล่นพื้นเมือง พุทธประวัติตอน ถวายพระเพลิงพระพุทธรูป ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดกัณมาศอาราม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร 99

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
41 โขนรามเกียรติ์ตอนหนุมานครองเมือง ในพุทธประวัติตอนถวายพระเพลิง พระพุทธรูประ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดกันมาตุยาราม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร.....	101
42 การละเล่นพื้นเมือง ในพุทธประวัติตอนถวายพระเพลิงพระพุทธรูประ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดกันมาตุยาราม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร.....	102
43 การละเล่นพื้นเมือง ในพุทธประวัติตอนถวายพระเพลิงพระพุทธรูประ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดกันมาตุยาราม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร.....	103
44 นาฏศิลป์มหรสพสมโภช ได้แก่ หนังใหญ่ โขน การละเล่นไม้สูง หกคะเมน ในพุทธประวัติตอนถวายพระเพลิงพระพุทธรูประ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายใน วัดอ่าแก้ว เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร.....	106
45 หนังใหญ่ ในพุทธประวัติตอนถวายพระเพลิงพระพุทธรูประ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในวัดอ่าแก้ว เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร.....	107
46 โขนนั่งราว ในพุทธประวัติตอนถวายพระเพลิงพระพุทธรูประ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในวัดอ่าแก้ว เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร.....	109
47 การละเล่นหกคะเมน ไม้สูง ใต้ลวดรำแพน ในพุทธประวัติตอนถวายพระเพลิง พระพุทธรูประ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดอ่าแก้ว เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร.....	110
48 โขนนั่งราว ในอนุพุทธประวัติ (ชีวประวัติพระสาวกพระพุทธเจ้าสมัยพุทธกาล ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร.....	191
49 นาฏศิลป์ในภาพประวัติพระปัจเจกพุทธเจ้า ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายใน พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร.....	192

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
50	ละครชาติรี หรือละครนอก ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในหอพระไตรปิฎก วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร.....	193
51	เทพดาฟ้อนรำในไตรภูมิ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัด สระเกศราชวรมหาวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร	194
52	การแสดงหนังใหญ่ ในประวัติพระอัครสาวก 11 องค์ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร.....	195
53	การแสดงเถิดเทิงกลองยาว ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร	196
54	นาฏศิลป์ฟ้อนรำ ในการเสด็จประพาสสระบัวโดยเรือพระที่นั่ง ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดปทุมวนารามราชวรวิหาร เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร	197
55	ขบวนนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ ตอน พระเจ้าอโศกมหาราชทรงตองกิ่ง พระศรีมหาโพธิ์พระราชทานแก่พระเจ้ากรุงอนุราชปุระ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระอุโบสถวัดโพธิ์นิมิตร เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร	198
56	บรรดาสาวสวรรค์กำลังเรียงระบำ ในเวสสันดรชาดก กัณฐ์ทศพร ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร.....	199
57	ธิดาพระขามารสร้างร้ายช่วยวนพระพุทธรูป ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายใน พระอุโบสถวัดบางขุนเทียนใน เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร.....	200

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางประเภทของนาฏศิลป์ที่ปรากฏตามหลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์.....	23
ตารางสรุปมหรสพแต่ละประเภทที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังในแต่ละวัด.....	122

สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย